

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 930.2(477)(092)

DOI: 10.24919/2312-2595.3/45.203992

Віталій ТЕЛЬВАК

доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (telvak1@yahoo.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2445-968X>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/X-5320-2018>

Богдан ЯНИШИН

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Відділу історії України XIX – початку XX ст., Інститут історії України НАН України, вул. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, індекс 02000 (bogdanyanyshyn@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-2530>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/B-9516-2019>

НОВИНКА УКРАЇНСЬКОЇ КОРДУБІАНИ

Рецензія на монографію:

Поліщук Ю.А. Мирон Кордуба як історіограф, археограф і джерелознавець / Ю.А. Поліщук. – Черкаси : Вид. Ю. Чабаненко, 2019. – 274 с.

Вітчизняна кордубіана останніх двох десятиліть продемонструвала неабиякий дисциплінарний поступ, що уможливив фактично заново відкрити для наших сучасників багату подіями творчу біографію видатного представника львівської історичної школи. Різноматні праці доволі докладно показали нам особливості діяльності М. Кордуби як історика, педагога та бібліо-

© Віталій Тельвак, Богдан Янишин, 2020

графа. Втім, цій реконструйованій картині інтелектуальної біографії галицького вченого вочевидь бракувало самостійного з'ясування низки аспектів, котрі зазвичай належать до сімейства спеціальних і допоміжних галузей історичної науки. Саме легковаження з боку дослідників історіографічного, археографічного та джерелознавчого доробку М. Кордуби унеможливило не лише втілити проект написання академічної біографії вченого, але й аргументовано говорити про його місце в українській інтелектуальній культурі XX ст. Нарешті, непросте завдання заповнення цієї лакуни взяв на себе і, як покажемо нижче, загалом вдало реалізував у рецензованому монографічному дослідженні Ю.А. Поліщук. В основу його книги лягла успішно захищена минулого року дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.

Цілком прийнятною є структура монографії. Вона відповідає поставленим завданням і дає можливість із достатньою повнотою висвітлити основні проблеми означеної теми. Матеріал викладено на підставі проблемно-хронологічного підходу логічно і послідовно. Книга складається зі вступу, чотирьох розділів (поділених на підрозділи), висновків, списку використаних джерел і літератури (тематично-алфавітної побудови), а також додатків.

Авторське формулювання об'єкта та предмета дослідження, його хронологічних та географічних меж, технічне оформлення наукового апарату не викликають зауважень. Окреслені в монографії мета і завдання відповідають характеру обраної теми і дають можливість всебічно й ґрунтовно розкрити її зміст. Новизну результатів проведеного дослідження засвідчує залучення різнопланових джерел з українських і зарубіжних колекцій та здійснена на їхній підставі всебічна реконструкція історіографічного, археографічного та джерелознавчого аспектів творчої діяльності М. Кордуби.

Перший розділ книги «Історіографія, джерела та методологія дослідження» традиційно складається з трьох підрозділів, в яких визначені стан і провідні напрями дослідження теми, характеризується й класифікується комплекс історіографічних джерел, висвітлюються основні теоретико-методологічні засади наукового пошуку.

Цікаво побудований історіографічний огляд, який подається автором за хронологічно-проблемним принципом. Відповідно до нього, в історіографії виокремлено три періоди, що в основному збігаються із загальною періодизацією кордубознавчих досліджень. Ю.А. Поліщук звертає увагу на відмінності між ними, що передусім мали ідеологічний та методологічний характер. У полі уваги автора перебувають основні дискусійні сюжети у розвитку історичної думки, пов'язані з предметом дослідження. Позитивним є те, що при історіографічному аналізі наводяться певні уточнення з огляду на нові джерела, введені до наукового обігу, у тому числі й самим автором. Зрештою, Ю.А. Поліщук робить аргументований висновок про фрагментарність уваги дослідників до проблем, котрі перебувають у фокусі його дослідження. Тож можна цілком погодитися з авторським твердженням про назрілість потреби цілісної реконструкції історіографічної, джерелознавчої й археологічної складових творчої спадщини М. Кордуби.

Подібною повнотою позначено й огляд джерел дослідження. Вповні виправдано Ю.А. Поліщук дотримується усталеної історіографічної традиції та виокремлює три основні джерельні комплекси: «конкретний текст», «великий текст» та «історико-культурний контекст». Тут слід віддати належне працьовитості молодого дослідника, адже він ознайомився з найбільшими архівними кордубознавчими колекціями, котрі відклалися в Державному архіві Львівської області, Центральному державному історичному архіві України у м. Львів, Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника, Інституті Рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та Головному архіві нових актів у Варшаві. Завдяки такій пошуковій активності, Ю.А. Поліщук оперує не лише загальнознаними науковими текстами М. Кордуби, але й неопублікованими рукописами його дослідницьких і дидактичних праць, насиченим епістолярієм, цікавими мемуарами та змістовним щоденником. Водночас, усвідомлюючи широту архівної кордубіани, автор доволі мало говорить про джерельні резерви своєї теми. Натомість, уважне ознайомлення з біографією героя його студії, як і публікації кордубознавців, вказують на потребу опрацювання низки польських архівних колекцій, де міститься розлогий епістолярій М. Кордуби. Для прикладу згадаємо багаті епістолярною украї-

нікою колекції відділу рукописів Національної бібліотеки імені Осолінських. Звісно, це зауваження є радше побажанням автору на майбутнє.

Доволі професійно написаною виявилася й методологічна частина першого розділу монографії. Тут Ю.А. Поліщуку вдалося уникнути властивої багатьом подібним працям декларативності у визначенні принципів, методів і методичних прийомів. Автор на багатьох прикладах демонструє, як та чи інша методологічна практика уможливіло реалізацію запланованих в роботі завдань. Однак не зовсім слушним видається вживання дослідником окреслення обраної теоретичної моделі як «нової культурно-інтелектуальної історії». Відзначимо, що в сучасній теоретичній думці існує певна плутанина щодо вжитого терміна і, зокрема, означення «нова». На наше переконання, простіше було б вживати термін «інтелектуальна історія», який охоплює те коло питань, що над ними працював автор. Відмінність цього підходу від традиційної історії історичної науки полягає, як слушно вказує Ю.А. Поліщук, у розширенні методологічного плюралізму, міждисциплінарного підходу, можливостей враховувати широке історико-культурне тло розвитку історичної думки.

Другий розділ відведений комплексній реконструкції історіографічного дискурсу М. Кордуби. Насамперед дослідник переконливо пояснює, чому свій аналіз він обмежив академічним періодом української історичної науки. Вдалим слід уважати і його спостереження стосовно модифікації М. Кордубою техніки та практики історіографічного аналізу, залежно від специфіки реконструйованої епохи та залученого джерельного матеріалу. Йдучи за такою логікою самого вченого, Ю.А. Поліщук послідовно реконструює бачення М. Кордубою української історіографії ХІХ – першої третини ХХ ст., послідовно приділяючи увагу творчості представників романтичної, позитивістської та модерністської парадигм. При цьому особливо ретельно автор зупинився на реконструйованих М. Кордубою портретах М. Максимовича, П. Куліша, М. Костомарова, В. Антоновича та М. Грушевського. Особливою новаційністю історіографічного мислення позначено аналіз шевченкознавчих сюжетів у спадщині М. Кордуби.

Загалом погоджуючись зі спостереженнями Ю.А. Поліщука стосовно особливостей біоісторіографістики М. Кордуби, все ж

відзначимо, що його твердження набули б більшої доказовості, якби автор залучив також матеріали з попередніх історіографічних епох, адже деякі важливі елементи жанру історичного портрета присутні в працях галицького історика стосовно української історичної думки від доби Київської Русі і до кінця XVIII ст.

Третій розділ монографічного дослідження відведений всебічному аналізу творчої лабораторії Кордуби-археографа. В цій частині праці Ю.А. Поліщук за хронологічно-проблемним принципом послідовно та надзвичайно докладно відтворює численні аспекти пошуку, опрацювання та видання галицьким ученим історичних джерел. Особливою заслугою дослідника тут слід вважати критичний перегляд усталеної в історіографії тези про винятковість впливів М. Грушевського на формування Кордуби-археографа: в роботі вповні переконливо продемонстровано потужну вагу віденської академічної традиції на становлення джерелознавчої практики галицького інтелектуала. В цьому ж аспекті цінними слід вважати вперше зауважені Ю.А. Поліщуком відмінності археографічної методики М. Кордуби та його львівського вчителя. Важливими для сучасного кордубознавства є й вдалі спроби автора показати героя його дослідження не лише як археографа козацької доби, але й як самобутнього дослідника та видавця джерел XVIII–XIX ст.

Новаторським слід вважати також звернення Ю.А. Поліщука до малознаних на сьогодні організаційних аспектів археографічної праці М. Кордуби, насамперед на чолі Археографічної комісії НТШ. Загалом поділяючи наведені в монографії спостереження, все ж відзначимо, що при розкритті означеного сюжету виразно бракує характеристики адміністративного стилю галицького вченого і його порівняння з керівною манерою видатних попередників – М. Грушевського та О. Барвінського.

Остання частина роботи, на наше переконання, найбільш оригінальна, адже відведена малознаним аспектам доробку Кордуби-джерелознавця. Саме в цій частині праці Ю.А. Поліщук був змушений найчастіше сягати архівної спадщини героя своєї студії, скрупульозно вивчаючи його невидані студії та університетські лекції. В підсумку, ми отримали переконливий образ джерелознавця-новатора, самобутнього теоретика, ініціатора дослідження здебільшого легковаженої його сучасниками україн-

ської топономастики. У цьому розділі дослідник вповні виправдано відбігає від хронологічної подачі матеріалу, групуючи його за проблемним критерієм. Тож насамперед ми дізнаємося про особливості розуміння М. Кордубою теоретичних, методичних і дидактичних проблем джерелознавства. Загалом погоджуючись із висловленим автором спостереженням щодо важливості розробки галицьким ученим згаданих проблем для розвитку тогочасної української гуманітаристики, все ж відзначимо певну ідеалізацію Ю.А. Поліщуком здобутків героя його студії. Навряд чи, на наше переконання, написаний протягом короткого часу в умовах повоєнної розрухи та браку підставових матеріалів підручник «Методологія історії» слід атестувати як «піонерський» для поступу нашої науки, адже на той час українська історіографія вже мала в своєму доробку солідні академічні синтети авторства В. Антоновича та Д. Багалія.

У другій частині четвертого розділу Ю.А. Поліщук реконструює малознаний сучасникам образ Кордуби-топономаста. Дослідник слушно відзначив, що попри наявність нечисленних попередників, саме галицького інтелектуала по праву слід вважати піонером у збиранні, опрацюванні й інтерпретації топонімічних джерел. Оригінальними є спостереження автора щодо суспільно-політичної мотивації діяльності Кордуби-топономаста та значного громадського резонансу його праць, присвячених цій проблематиці. Тож цілком слід погодитися з оцінкою Ю.А. Поліщука, що джерелознавчий доробок М. Кордуби надалі залишається актуальною складовою його спадщини – своєрідною «живою класикою».

У висновках Ю.А. Поліщук не просто зібрав підсумкові положення, представлені ним у розділах, але й стисло, у розрізі цілої теми, навів синтетичне розуміння місця історіографічної та джерелознавчо-археографічної проблематики М. Кордуби у його власному інтелектуальному доробку та, що більш важливо, показав її вагомість для модернізації української гуманітаристики цілого ХХ ст. Також він доволі влучно окреслив перспективні напрями кордубознавчого пошуку в аспекті досліджуваної ним проблематики. На схвалення заслуговує й те, що дослідник проявив себе добрим стилістом, що зробило його текст цікавим для читання і прозорим для оцінювання. Окремо відзначимо, що важливою рисою монографічного дослідження є не лише фік-

сація автором актуального стану вивчення обговорюваних проблем, але й постійне звернення уваги на пошукові перспективи.

Слід також декілька слів сказати про додатки до рецензованої книги. Підібрані Ю.А. Поліщуком ілюстровані матеріали дозволяють читачеві візуалізувати найважливіші віхи інтелектуальної біографії героя його дослідження та показують ту значну евристичну працю, котра була проведена автором в українських і закордонних архівах.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що книга Ю.А. Поліщука засвідчує добрий фаховий рівень автора. Він зібрав та опрацював різноплановий і обширний історіографічний матеріал. Запропоновані ним висновки вносять якісно нове розуміння історіографічної та джерелознавчо-археографічної складових інтелектуальної біографії М. Кордуби. Тож можна впевнено сказати, що рецензована книга є визначним явищем сучасної кордубіани та знайде зацікавлене сприйняття в колі дослідників української інтелектуальної історії.

Рецензія надійшла до редакції 24.02.2020 р.